

УДК 378.147.032

**ТВОРЧА САМОРЕАЛІЗАЦІЯ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ В ПРОФЕСІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ
ЯК ФІЛОСОФСЬКА ПРОБЛЕМА****А.П.Лісниченко**

***Анотація.** Пропонується визначення сутності творчої самореалізації особистості як вільного, свідомого опредметнення сутнісних сил людини, що втілюється в індивідуальній формі та виступає як внутрішній особистісний смисл.*

***Ключові слова:** творча самореалізація, творчість, внутрішній особистісний смисл.*

***Аннотация.** Предлагается определение творческой самореализации личности как свободного, осознанного воплощения сущностных сил человека, которое принимает индивидуальную форму и выражается как внутренний личностный смысл.*

***Ключевые слова:** творческая самореализация, творчество, внутренний личностный смысл.*

***Annotation.** In the article the definition of the creative self-realization of a person is given from philosophical point of view. It is considered as free and realized implementation of personal essential inner strength that has the individual form; creativity is regarded as an efficient method of the creative self-realization of a person; one of the methods is described as means of preparation students for creative self-realization in their professional work.*

***Key-words:** creative self-realization, creativity, personal inner sense.*

Постановка проблеми. Динамічні трансформаційні процеси в соціально-економічних сферах нашого суспільства ставлять високі вимоги до підготовки майбутніх фахівців, зокрема учителів. Сьогодні існує гостра потреба у висококваліфікованих учителях нового покоління, які б не тільки володіли професійними знаннями, але й були б здатні творчо втілити їх у професійній діяльності. На нашу думку, творча самореалізація є невід'ємною ознакою креативного, орієнтованого на постійний розвиток учителя.

Аналіз наукових досліджень за даної проблеми. Проблема самореалізації особистості активно досліджується в різних наукових аспектах: філософському (М.Ватковська, Т.Ліщук, Н.Макаренко, Н.Мартинюк, М.Недашківська, Г.Нестеренко, В.Муляр, Л.Рубан, В.Цапок, О.Чаплигін, О.Шрамко); психологічному (А.Маслоу, К.Роджерс, К.Абульханова-Славська, В.Демиденко, В.Доній, О.Вітковська, О.Киричук, Л.Коростильова, Ю.Кулюткін, О.Леонт'єв, Д.Леонт'єв, Л.Мітіна, Н.Пилипенко, Л.Сохань, І.Семенов, С.Степанов); педагогічному (Л.Ведернікова, Б.Гершунський, Г.Данилова, І.Зязюн, Г.Кіт, М.Лазарєв, В.Радул, О.Рудницька, С.Сисоєва, В.Сластьонін, Н.Лосєва).

Творча самореалізація як складне й багатогранне явище може бути досліджена через аналіз усіх аспектів її прояву. На загальному, філософському рівні розв'язуються питання про сутність людини,

можливості її екстеріоризації, про сутність процесу самореалізації особистості.

Аналіз наукової літератури свідчить про різноманітну інтерпретацію поняття самореалізації. Наведемо її дефініції в таблиці 1.

Таблиця 1

Визначення поняття самореалізації особистості у філософських працях

№	Автор	Визначення
1	Філософський словник / За ред. В.І.Шинкарука	“Самореалізація – свідомо, цілеспрямована, матеріально-практична, соціальна й духовна діяльність особи, спрямована на реалізацію власних сил, здібностей, обдарувань, можливостей”.
2	Н.Мартинюк	“Самоздійснення, самореалізація особистості – дуже складний феномен людського буття; це одночасно і мета, і засіб, і процес цілеспрямованого, і його результат. Співпадаючи по суті із вільною свідомою діяльністю, самореалізація виступає як внутрішній, особистісний смисл”. “... самореалізація є процес (і результат) цільної життєдіяльності цілісної людини, який полягає в опредметненні всього комплексу індивідуальних здібностей і обдарувань”.
3	В.Муляр	Самореалізація є “процес розкриття та реалізації здібностей, потреб, знань, умінь, навичок, емоцій, волі особистості завдяки індивідуальному практичному опредметненню”. Самореалізація є “одночасне опредметнення для інших людей і розпредметнення, що ґрунтується на формуванні сутнісних сил (знань, умінь, здібностей) для себе”.
4	В.Муляр	Самореалізація особистості – “процес усвідомленого і цілеспрямованого опредметнення сутності особистості, який втілюється в індивідуальній формі в ході вільної діяльності-самодіяльності”
5	Г.Нестеренко	Самореалізація полягає в “об’єктивації сутнісних сил особистості, причому в необхідній об’єктивації”
6	М.Ватковська	Самореалізація є “процес і результат знаходження свого образу в просторі життєдіяльності людини, як процес становлення особистості через вироблення індивідуальної системи цінностей, включення у соціокультурне середовище, розкриття власного потенціалу саморозвитку, передусім у межах соціалізуючого впливу освітньої сфери”. Самореалізація особистості у когнітивному аспекті визначається “як цілісне поняття, що, з одного боку, позначає процес і результат засвоєння особистістю конкретних змістовних аспектів культури і оволодіння соціально значущим досвідом людства, а з іншого боку – процес самотворення особистості у відповідності до власної картини світу з використанням можливостей освітньої системи”. Зі змістовного боку самореалізація особистості розглядається “як концептуальна модель розвитку людини, що втілюється у знаннях, навичках, уміннях, творчій діяльності та емоційно-ціннісному ставленні до світу, які формуються як результат освітньої самодіяльності особистості та комплексного впливу освітніх інститутів”.

Аналізуючи подані в таблиці визначення, бачимо, що вони є суголосними одне одному. До сутнісних характеристик самореалізації науковці відносять усвідомленість і цілеспрямованість цього процесу, індивідуальне й вільне виявлення його, а також розвиток суб’єкта. Незважаючи на рівноцінне значення для самореалізації процесів опредметнення й розпредметнення, автори в більшості випадків абстрагуються від останнього й акцентують увагу на опредметненні. Беремо до уваги те, що “розпредметнення виступає процесом освоєння соціального в індивідуальній формі, опредметнення – реалізацією творчо освоєного соціального змісту індивідуальності особистості” [3, с. 82].

Суттєвою для нашого дослідження є проблема порогу розпредмечування. Аналіз філософських праць дає можливість стверджувати, що: по-перше, завжди є історично визначений поріг розпредмечування; по-друге, змісти, які знаходяться за ним, можуть бути доступними лише за умови особливого виду діяльності – творчості, тому що вона є прогресивним зрушенням самих порогів розпредмечування [1]; незважаючи на потенційно невичерпний внутрішній світ, особистість може інтеріоризувати лише ті суспільні відносини, які в процесі становлення зробила надбанням власного Я.

Для того, щоб сформувати цілісне уявлення про самореалізацію, з'ясуємо, що саме дослідники розуміють під сутнісними силами, які об'єктивуються особистістю. Виходячи з дефініції (див. таблицю 1.1), сутнісними силами науковці називають здібності, потреби, знання, уміння, навички, емоції, волю [3, с. 83]; діяльнісні елементи особистості, які внаслідок самоорганізації дають поштовх її розвитку [5]. Д. Леонт'єв відзначає біосоціальний характер сутнісних сил, оскільки вони є сукупністю власних сил людини, отриманих від природи, й інших – від суспільного буття [2]. Важлива ознака сутнісних сил полягає в тому, що вони мають індивідуальну форму як результат особистісного освоєння людиною суспільного надбання і творчого їх втілення в ході вільної самодіяльності

Попри неабияку актуальність зазначених досліджень, вони об'єктивно не в змозі розкрити всі аспекти багатогранної проблеми самореалізації особистості вчителя, а тому означена проблема потребує подальшого вивчення.

Завданнями нашої статті ми ставимо: 1) визначення механізмів та сутності творчої самореалізації особистості з погляду філософії; 2) виявлення взаємозв'язку між поняттями “самореалізація” та “творчість”; 3) розкриття змісту певних методів формування у студентів досвіду педагогічної творчості.

Виклад основного матеріалу. Без глибокого філософського аналізу сутності особистості неможливе чітко розуміння того, що самореалізується особистістю, які механізми сприяють цьому процесу. З огляду на це, звертаємось до визначення “особистість”, що подається у філософському словнику, і трактувань проблеми сутності особистості, розкритих у наукових працях Д.Леонт'єва, Г.Батищева, Г.Нестеренко.

Категорія “особистість” характеризує людину як суб'єкта суспільних відносин, носія свідомості та системи суспільно значимих якостей, детермінованих конкретно-історичними умовами життя суспільства [6, с. 470]. Сутність особистості передбачає наявність в індивіда загальних і неповторних властивостей, а також його активну соціальну діяльність і включення до суспільних відносин.

Оскільки останні мають тенденцію змінюватися, то це дало підстави Г.Батищеву дійти важливого висновку, що сутність людини (яка з ними пов'язана) не є статичною [1]. Особистість внутрішньо збагачується, розвивається разом із зовнішнім оточенням.

Більше того, здатність створювати принципово нові можливості для власного розвитку на основі діяльності, опираючись “на свій створений і відтворений світ об'єктів культури, на результати освоєння природи й історичного процесу успадкування і творчості” [1, с.96], є важливою сутнісною ознакою особистості. Її виявлення набуває форми самореалізації.

Дослідники проблеми самореалізації стверджують, що ухилення індивіда від цього процесу неможливе, оскільки він узгоджений із внутрішніми нахилами особистості, що керуються потребою в самореалізації [4, с. 21]. Ця потреба відображає основну суперечність життєдіяльності людини – між соціальним змістом особистісного буття й індивідуальною формою його прояву, та існує у формі суперечності між сутнісними силами особистості й можливостями їх об'єктивації в реальній життєдіяльності. Як джерело процесу самореалізації потреба в самореалізації посідає важливе місце в структурі кожної особистості поряд з іншими потребами життєвого характеру, проте не завжди переростає в інтерес і утворює спонукально-мотиваційний фактор діяльності [там само]. А отже, у процесі навчання ваги набуває активізація в студентів потреби в самореалізації з метою розкриття й продуктивної об'єктивації їхніх творчих можливостей у професійній діяльності.

Проблема сутності самореалізації тісно пов'язана з механізмом цього процесу, оскільки спосіб, зокрема механізм реалізації сутності, загалом є продовженням самої сутності явища, процесу, предмета.

Визначаючи механізми самореалізації, дослідники виходять із того, що вони повинні відображати структуру цього процесу, виявлення його сутності, а також схему “руху” цієї сутності у формі прояву. Як і сутність самореалізації, механізми її розгортання розглядаються вченими у різних ракурсах.

Так, В.Муляр розрізняє технологічний та діяльнісний аспекти самореалізації. Перший із них представлений соціальною активністю, творчістю й життєтворчістю як основними способами самореалізації особистості, а також культурою як її універсальним засобом. Другий аспект механізму самореалізації складають мотивація та соціальна детермінація процесу самовтілення особистості (тобто місце і роль її потреб, інтересів, цілей та ідеалів) [3, с. 113].

У зв'язку з важливою роллю для самореалізації творчого способу розпредметнення й опредметнення та у контексті з'ясування сутності поняття “творча самореалізація” особистості звертаємо увагу на виявлення філософами взаємозв'язку між поняттями “самореалізація” й “творчість”.

Аналіз джерельної бази дає змогу розрізнити різноманітні підходи до виявлення зв'язку між творчою діяльністю й самореалізацією. Вони свідчать про складність і багатогранність процесів, які вони представляють, а отже, можливість їхньої різної інтерпретації. Та попри це, не викликає сумніву факт тісної взаємозалежності самореалізації й творчості. Самореалізація передбачає максимальне

виявлення та індивідуальний, неповторний спосіб утілення особистістю своїх можливостей, що ідеально відповідає характеристикам творчої діяльності. Разом із цим, ми не можемо погодитися з тими дослідниками, які стверджують повну тотожність самореалізації й творчості, оскільки останній не завжди властиві, на відміну від самореалізації, чітко визначена мета та наявність продуктивного результату. Відтак ми погоджуємося з думкою В.Муляра про те, що творчість є одним із способів самореалізації особистості, і вважаємо, що поєднання творчої діяльності та механізмів самореалізації здатне забезпечити успішну, плідну діяльність особистості, якій властивий нестандартний, індивідуальний підхід.

Аналіз філософської літератури дозволив нам встановити, що творча самореалізація є вільне, свідоме опредметнення сутнісних сил людини, що втілюється в індивідуальній формі та виступає як внутрішній особистісний смисл. Ураховуючи зазначене, для нас в умовах експериментального навчання було важливим сформувати у студентів досвід педагогічної творчості.

Наведемо приклад одного з творчих завдань, що розглядалось за умов експериментального навчання з метою стимулювання у студентів механізму урахування індивідуальних особливостей суб'єктів педагогічної взаємодії, рефлексії різних способів викладання, орієнтації на творчість у професійній діяльності. Описувалась конкретна методична ситуація із спеціальності "англійська мова": учитель планує пояснити учням утворення спеціального питання в теперішньому простому часі (Present Indefinite Tense). Ураховуючи особливості пам'яті молодших школярів, він повинен зробити вибір способу діяльності: а) дати дітям настанову на запам'ятовування правила; б) зафіксувати алгоритм утворення спеціального питання теперішнього простого часу в схемі чи таблиці; в) порівняти граматичні явища в рідній і іноземній мовах; г) використати пісенний матеріал; д) запропонувати учням казку про питальні слова та допоміжні дієслова, що застосовуються в утворенні спеціальних питань. Майбутнім вчителям надавалась свобода вибору способів пояснення нової граматичної теми, що спонукало їх до активізації методичних, психолого-педагогічних та спеціальних знань, оцінки ефективності запропонованих способів, порівняння цих способів діяльності з прогнозованими результатами. Вибір студентами способів викладання обов'язково повинен був супроводжуватись їх обґрунтуванням та демонстрацією. Після виступу кожного із студентів групі надавалась можливість у результаті колективної рефлексії оцінити продемонстровані способи діяльності відповідно до таких критеріїв: 1) вікова доступність; 2) опора на освоєні учнями знання; 3) неординарність; 4) урахування інтересів учнів; 5) мовленнєві вміння.

Підсумовуючи викладене, вважаємо за необхідне зазначити: 1) з філософського погляду творча самореалізація є вільне, свідоме опредметнення сутнісних сил людини, що втілюється в індивідуальній формі та виступає як внутрішній особистісний смисл; 2) творчість є одним із способів самореалізації особистості, поєднання творчої діяльності та механізмів самореалізації здатне забезпечити успішну, плідну діяльність особистості, якій властивий нестандартний, індивідуальний підхід; 3) ефективним методом підготовки майбутніх учителів до творчої самореалізації у професійній діяльності є розв'язання ними творчих професійно спрямованих завдань.

Нашу подальшу дослідницьку діяльність будемо спрямовувати на розгляд ефективних методів підготовки майбутніх учителів до творчої самореалізації у професійній діяльності на початковому етапі навчання у вищому педагогічному закладі.

Література

1. Батищев Г. С. Деятельностная сущность человека как философский принцип / Г. С. Батищев // Проблема человека в современной философии. – М., 1969. – 431 с.
2. Леонтьев Д. А. Самореализация и сущностные силы человека / Д. А. Леонтьев // Психология с человеческим лицом: гуманистическая перспектива в постсоветской психологии. – М., 1997. – С. 156-176.
3. Муляр В. І. Самореалізація особистості як соціальна проблема (філософсько-культурологічний аналіз) / В. І. Муляр. – Житомир, 1997. – 202 с.
4. Нестеренко Г. Можливості самореалізації особистості в контексті синергетичної моделі вищої освіти / Г. Нестеренко // Вища освіта України. – 2004. – № 1. – С. 20-26.
5. Нестеренко Г. О. Синергетичний вимір самореалізації особистості в умовах трансформації суспільства : дис. ... канд. філософ. наук : 09.00.03 / Галина Олегівна Нестеренко. – Запоріжжя, 2002. – 202 с.
6. Філософський словник / за ред. В. І. Шинкарука. – друге вид. (перероб. і доповнене). – К. : Головна редакція української радянської енциклопедії, 1986. – 796 с.